

מעטא למיקתא

האם רשאי להתחיל להתפלל כשלא יגמור תפלתו בזמנה

א. חובת תפלה כל יום. ב. זמן תפלה. ג. התחיל בזמן ומסיים אחר הזמן. ד. יש עוד צדדים שעדיין חשיב זמן תפלה. ה. להפסיק באמצע כשהתחיל ועבר הזמן.

א. חובת תפלה כל יום

נחלקו הראשונים האם מצות תפילה מן התורה או מדברבין, דעת הרמב"ם (תפילה פ"א ה"א ומצות עשה ה) דמ"ע מה"י"ת להתפלל בכל יום. אולם דעת הרמב"ן (על עשה ה) דכל ענין התפלה אינה חובה כלל מה"י"ת. ועיין בשו"ע (סי' קו סעי' א) שפסק כדעת הרמב"ם. אבל המ"א (שם ס"ק א) כתב שהעיקר כדעת הרמב"ן, וכדבריו פסק במ"ב (שם ס"ק ז). ומ"מ מוסכם הדבר דאיכא חיוב מתקנת הוי"ל שהיא מתפללין בכל יום י"ח ברכות, מנין תפלות כמנין הקרבנות, כמבואר ברמב"ם (פ"א ה"ב ז). וכבר כתבנו בס"ד עוד מזה בגליון פ'.

והאם מצוה זו נחשבת כמצוה א' או כל יום הוא חיוב בפניו, נחלקו בזה גדולי הפוסקים, המגיה במשנה למלך (מגילה פ"א ה"א) ולאד שותפה נחשב מצוה א', וכן דעת הבכורי יעקב (תוספת בכורים סי' תרא ס"ד) כתב בשו"ת שבו"י, וכן מוכח מעוד פוסקים, ואכמ"ל. אולם הדברי מלאכי"א (פ"א ס"י א אות יז) מסיק דכל יום הוא מצוה בפניו וכל יום נחשב לצויה נפרדת.

ב. זמן תפלה

וזמן תפלת השרח, מצוותה שיתחיל עם הניגון החמה, ואם התפלל משעלה עמוד השרח והאיר פני המזרח, יצא. ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שלש הימים ואם טעה, או עבר, והתפלל אחר ד' שעות עד חצות, אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה תמידה איכא, ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית כמבואר בשו"ע (סי' פט סעי' א). ועי' לקמן.

ואם מתפלל שחרית אחר חצות דעת הב"י (סי' פט) דאפשר שברכה בטלה היא, וכן פסק בכה"ח (שם אות יא), והביאור הלכה (שם ד"ה ואח"כ) כתי' דברכותיה לבטלה פוסקים. אבל המהר"ם שיק (שם אות יא) דנקט דאף המתפללים מנחה לאחר זמנה, אין בזה משום ברכה בטלה, ותפלה רחמי היא, והלוואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

וזמן תפלת מנחה הוא עד הלילה כמבואר בשו"ע (סי' רל סעי' א), וכתב במ"ב (שם ס"ב ס"ק יד) דתפלת מנחה עד הלילה, היינו עד השקיעה, מנחה אין להתפלל מנחה ביה"ש שהוא ספק לילה. וע"כ מוטב להתפלל ביה"ח קודם שקיעה, מלהתפלל בצבור אחר שקיעה, אלא שבדיעבד יש לסמוך על המקילים להתפלל ביה"ש. אולם אין דברי המ"ב מוסכמים לכ"כ, והרי יש סבורים שאף לכלילה הוא עד הלילה ממש, ע"י בזה במהר"ם שיק (שם), ארץ צבי (סי' א סעי' ס), קצות השלחן (סי' כ בדה"ש ס"ק),

משנה הלכות (ח"ו סי' לב), רב פעלים (ח"ב או"ח סי' טו) ובאור לציון (ח"א סי' טו). והנה שאלה מצויה בפרט בימי החורף שאזני התפלות מוקדמים, האם חייבים להתחיל ולגמור התפילה בזמן התפילה, דכולה בזמנה, בעינין או כל שנתחיל בזמן זמני דיי"ל הדכל הולך אחר ההתחלה (וכן יש לדון לענין קרי"ש ועוד).

ג. התחיל בזמן ומסיים אחר הזמן

ולכאורה יש להביא ראיה לניד' מהשו"ע (או"ח סי' קפח סעי' ז) שפסק דאם היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בבהמ"ז דאזלין בתר תחילת הסעודה וכן ענין בר"ח ומועדים. וכן רצה להוכיח בא"א מבטשאטש, ויש רגל ד"ה חטבתו). אולם יש לדחות דהתם שאני לחיוב הסעודה של מנין המאורע תפלת התחילת הסעודה שהוא זמן תלות החיוב, משא"כ תפלה דיי"ל דחייבים לגמורה עד תומה בזמן שחכמים קבעו לה. וכן ראיתי שיצא לדחות ראיה זו ברב פעלים המבואר לקמן.

ועיין ברדב"ז (ח"א סי' מו) שכתב לענין קידוש לבנה שאם ענב עם מפסיק אין לברך ואם הוא קלוש ודק מברך, ואם התחיל לברך ונתכסתה בענן גומר הברכה, ודייק המ"א (סי' תכו ס"ק א) שמשמע ששכידע שתכסה תכף לא יתחיל לברך, וכן נקט הא"ר (סי' ק"ה והמ"ב ס"ק א). ועינייש בביאור הלכה (ד"ה והניין) שהביא דברי הגר"ח צאנזאר שכת' דאפי' לא התחיל עדיין לברך עד שנתכסתה הלבנה, לא שלא עבר יותר מכדי דבור משעה שזרחה הלבנה יכול לכתחלה להתחיל ולברך, ומקורו מההיא לדגלי סימן רכ"ז סי' ע"ג, וע"פ, ויש לדחות קצת דהתם לענין רעמים וברקים נתקן הברכה רק על מנהגו של עולם, אבל הכא הלא בעינן שיהנה לאורה וע"כ אינו מברך אחר שנגמר ההנאה, עכ"ל.

ולפי' משמע דלכתחלה אין לו להתחיל בזמן שאינו יכול לגמור, אלא אם התחיל אין ברכתו לבטלה ועולה לו, וכמו ק"ש לומר עפ"י בגוונא דאין זמן לגמור התפלה כולה בזמנה לא יתפלל כלל ואח"כ יתפלל תשלומים. אלא דיש לדחות דעד כאן לא החמיר הרדב"ז אלא בקדוש לבנה דאפשר לקדשה לכתחלה למחר, משא"כ בניד' דיי"ל דאע"פ דלכתחלה אין להכנס במצב זה מ"מ בדיעבד יכול להתחיל על סמך לגמור לאחר הזמן דאל"כ יש יוכל שוב לקיים חיובו כדבעי, וכן יצא לחלק בא"א

בבטשאטש (שם ד"ה ג) [ועינייש שרצה לדחות ראיה זו דשאני קידוש לבנה כי שם אין ראיו לומר "מחדש" כשאין ניכר חידושה של הלבנה אז, משא"כ בתפלת י"ח שנתקנה בשוה תמיד וע"כ יש ללכת בתר ההתחלה לגמור], ועיין לקמן.

ומ"מ משמע מהרדב"ז דלכתחלה עכ"פ יש לסיים כל התפלה בזמנה, וכן מוכח מדברי השו"ע (סי' רלכ סעי' א) שכתב על תפלת מנחה דאם הישנה דחוקה, יתפללו בלחש ואח"כ יאמר שלח ציבור מן, ומחיה, ויענה קדושה, ויסריס האל-לקדוש, אם אין שהות ביום לגמור י"ח ברכות, ע"כ. מבואר דבעינן שיהא זמן לגמור כל הי"ח ברכות, וכ"כ אליבא דהשו"ע הפמ"ג (סי' קנד א"א

סי' ק) וכן נקט המ"א (שם פט ס"ק ז) וסי' קנד סי' ז) וכ"כ הפמ"ג (שם) ע"פ המ"א דצריך לגמור כל התפלה בזמנה, ולא מהני התחלה לבד, וכן קרי"ש צריך לגמורה כולה בזמנה. ולשיטתו שם כתב המ"א (סי' ק ס"ק א) בשם כהנ"ג דכשהשעה עוברת שלא יספיק להתפלל כל הי"ח ברכות בזמן יתפלל הבינו. וכ"כ הפמ"ג (שם) בביאור דברי המ"א דכל התפלה בזמנה בעינן [אלא דעי' בשו"ע שם דרק בימות החמה דאמרין בינונן, אבל בימות הגשמים ובמוצ"ש ויו"ט לא שייך לומר הבינו. ומ"מ כבר כתב

ביאור הלכה (שם ד"ה ג) או שלא יוכל שלא נוהגים לומר הבינו. וכ"כ הערוה"ח (אות ה) והכה"ח (אות ה). ואע"פ שמצינו בפמ"ג (סי' תרכ בא"א) שכתב דהמתפלל מוסף אחר סוף שבע שעות נקרא פושע, צריך לזוהר בזה, מיהו אם התחיל קודם שבע שעות י"ל דאע"פ שנמשך השמונה עשרה עד אחר שבע שעות, וע"כ, יש לחלק דשאני התם דאף אחר שעה שבעית זמן מוסף הוא עכ"פ בדיעבד, וע"כ הסתפק הפמ"ג דכל שנתחיל בהיתר אפ"ה דסגי.

אולם הערוה"ש (אות ה) דחה דברי המ"א הנ"ל מהא דמצינו בע"ז (ד) דאמר להן קהתי לישראל, ראו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי עליכם כל אותו הימים, שאם כעסתי עליכם, אם נשתתיר משונאיכם של ישראל שירד ופולטי, היינו קדאי ליה בלעם לבלב (במדבר כ) מה אקב לא קבה אל כמה אועל או עם ל. וכמה זעמו רגע, ע"כ. והקשו בתו"ח (שם ד"ה רגע, ובברכות ז. ד"ה שאמלל) דא"ית מה היה יכול לומר בשעה מועתת כזאת, ויתיצו בתירין אחרון שיריד רק להתחיל לבלב באותו רגע, תדע שאחר רוצה להאריך בקבלתו כדאיתא בסנהדרין (ק"ה) במכרותיו של אותו רשע אתה למד מה היה לבלב, ע"כ. מוכח דהולכין אחר ההתחלה וא"כ הבי"ה שם ב"י א"ת תפלה מקרי תפלה בזמנה אע"פ שמסיימה לאחר הזמן. וכן בארץ

צבי (סי' קכא ד"ה אמנם) הביא בשם הק"מ מפישיטא זצ"ל, שלמד זכות על המתחיל להתפלל בזמן תפילה אף שנמשך אחר הזמן, דחשוב כאילו התפלל כל התפילה בזמנה, מדברי התוס' הנ"ל. ושבו העירונן מדברי תשובת הגאונים (ליק סי' ט) שמבואר כדברי הערוה"ש. ועי' בדת תורה (או"ח סי' רפו סעי' א ד"ה הוא לאחרה) בשם המחצ"ש (שם יו ס"ק ה) בשם תשובת בית יעקב שע"פ הא"ר ז"ל לא אקס שדאדם יתחיל אחר התפלה היא נכללת תוך אותה השפעה על תפלת הציבור והביא ראיה לה

מדברי תוס' הנ"ל. אבל כבר פסק המ"ב (סי' פט ס"ק ז) דב"ה ס"ק ז' כדעת המ"א, ועינייש סי' קכ"ד סי' ט' שאף חזרת השי"ץ צריך לגמור בזמן, ועי' בביאור הלכה (שם ד"ה ויעבור) ובתשובות והנהגות (ח"ד סי' קנא).

ורב פעלים (א"ח או"ח סי' ה) מסיק תפלה, דכל היכא דידע שלא יגמור התפלה קודם שיעבור הזמן, אסור לו להתפלל, אלא ימתין עד אחר שיגיע זמן תפלתו ויתפלל שתיים, אם הוא היה אנוס בדבר זה. ושבו העירונן שכן הוא דעת הגר"א (אמרי נועם ברכות פ"ד) [ועי' ברב פעלים (שם ד"ה אין אדן שיהיה) שכת' שאע"פ שכת' התירוה"ד (סי' ז) לענין מי ששהה להתפלל מנחה בער"ש דאפי' לא יוכל לגמור חצי תפלת המנחה קודם שיאמרו הצבור "ברכו", ונמצא מתפלל מקצת תפלת חול באותו בהכ"ס שבו הצבור ענו כבר ברכו קדשו מ"מ הוא ויאלו התחיל בהיתר אין נראה דיש קפיידא כולי האי. והביאו הב"י (סי' רסג ד"ה וכתב

ע"ה) ע"כ אף היתר בזה אלא משום דהוא חומרא בעלמא].

ד. יש עוד צדדים שעדיין חשיב זמן תפלה

אלא שלמעשה נראה דאם עומד לפני זמן זמן תפלת שחרית יש להקל שיתחיל להתפלל אע"פ שיגמור "כמה קדוה" אחר זמן אותה תפילה, בצירוף שינוי הזמנים בלוחות, ועוד דיש לצרף על פיה שיטת הב"ח (סי' פט) דסי"ל דאין נ"מ שחרית דוקא עד ד' שעות אלא עד זמן תפלת מנחה גדולה שהוא עד ששה שעות וחצי, וכ"כ הפרישה (שם) והט"ז (סי' א) ובא"ר (אות ג) מחלק בין אם טעה בשוגג שיכול להתפלל עד מנחה גדולה לבין אם עבר בזמנו שיכול להתפלל עד חצות. והמ"ב (סי' ק) כתב דלמעשה אין לזון מדברי השו"ע דמתיר עד חצות ותו לא. וכן פסק הכה"ח (אות יא). וכן במנחה בדיעבד יש לסמוך על הסבורים שעד צאת הכוכבים הוא זמן תפלת מנחה, ע"י מש"כ בזה בהנהגה לעיל.

ה. להפסיק באמצע כשהתחיל ועבר הזמן

וכ"כ אם כבר התחיל גומר דומיא דברכת הלבנה היא, אם כבר התחיל סמוך ממש לסוף הזמן של אותה התפילה, וכן מבואר בא"א מבטשאטש (סי' קד סעי' ז ד"ה והשלח). אלא דאע"פ דדעת הגר"ח שליט"א (דעת נוטה ח"א תפלה תשובה ז) שיצא לחדש מסב"א לדלוול אף אם כבר התחיל עליו להפסיק, ולכאורה דבריו צ"ע מדברי הרדב"ז. ואף אם נימא שהדבר הוא ספק מחמת פלוגתא כבר כתבנו בס"ד בגליון פ' שבמקום מוח' הפוסקים מספק אינו פוסק ושכן דעת הגר"ח שליט"א, עינייש. ומ"מ אם עשה כן מחמת דאם לכתחלה בתפלה הוא יתפלל שתיים ויתנה שאם לא יצא ידי חובתו יהיה תפלתו תפלת נדבה.

מסקנא דנידנא-

העולה לדינא, א' מי שאיחר להתפלל ובידו להתחיל תפלתו תוך הזמן אלא שאין בידו לגמור עד לאחר זמנה, י"א שאסור לו להתפלל, אלא ימתין עד אחר שיהיה זמן תפלה הבאה ויתפלל שתיים אם הוא היה אנוס בדבר. וי"א שרשאי להתחיל להתפלל אע"פ שיגמור תפלתו לאחר זמן. ולמעשה יש לנהוג כמה הראשונה. ב' אין יגמור תפלתו כמחמת דקות (כחמש דקות-כל מקום ומקום לפי שינוי הלוחות דשם) אחר זמן אותה תפילה נראה להקל כדעה השניה. ג' אם טעה והתחיל קרוב לסוף הזמן, אף אם עבר הזמן לכל הדעות אינו פוסק, ואינו חייב להתפלל תשלומים, ומ"מ אם עשה כן מחמת אנוס לכתחלה בתפלה הוא יתפלל שתיים ויתנה שאם לא יצא ידי חובתו יהיה תפלתו תפלת נדבה.

האם ראוי לאנשים למעשה מעשיית מלאכה בר"ח

אמרין בערכין [ז' ד"ה אינו טעון שירה משום דלא איקדש בעשיית מלאכה, דכתיב [ישעיהו ל] כ"ט] השיר יהיה לכם כליל התקדש חן, לילה שירה. לחג טעון שירה ושאי' מקודש לחג אין טעון קודש. ופרש"י מקודש - בעשיית מלאכה.

והי"נ אמרין בחגיגה [נ"ח] דר"ח יש בו קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה, וכן הוא בשבת [כד] דר"ח אינו אסור בעשיית מלאכה.

אולם במגילה [כ"ב] אמרין דיום שאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ר"ח וחולו של מועד קורין ד'.

ומבואר דר"ח אסור בעשיית מלאכה. אבל דברשי"י [שם פ"י - ראשי חודשים אין בו ביטול מלאכה כ"כ שאין הנשים עושות בו מלאכה, ושמועת' מפי מורי הזקן ז"ל שניתנה להם מצווה זו

שבביל שלא יפסדו נומיהם בעגל, ומקרא מסייע דכתיב אפר סרתק ביום המעשה [עמואל א' כ'] ותרם ויתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

ויום המעשה, אלמא ר"ח אין המעשה הוא. וכן הוא בתוס' [שם ד"ה ושאי' בהם] דהקשה מההיא דחגיגה, ותי' דודאי מותר הוא בעשיית מלאכה אבל הנשים אסורות במלאכה לפי שלא פרקו נומיהן במעשה העגל.

וסייעתא לדבריהם הביא התוס' [המבואר ברשי"י שם] מפרקי דר"א [פמ"א] דהנשים לא רצו לתת נומיהן לבעליהן, ואמרו להם לעשות שיקוי' ונתנו ונתנו ביומא דחולא, והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש, וקרי ליה לערב ר"ח

האם מותר לחזור ולהשתמש בבויל מחו"ל שלא נחתם

א. איסור גזל עכו"ם. ב. חובת השבה. ג. טעותו. ד. הפקעת הלוואתו. ה. שימוש חוזר בבויל מחו"ל. ו. חוק המלכות.

א. איסור גזל עכו"ם

איתא בבב"ק (קג:) מנין לגזל הכנעני שהוא אסור שנא' ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נותן לך, בזמן שהן מסורים בידך ולא בזמן שאינם מסורים בידך, ע"כ. [ועי' עוד בבב"מ (פא:)]. וכן פסק הרמב"ם (גיבה פ"א הי"א) ד"כיל הגונב ממון עובר על ל"ית שנא' י"לא תגנובו", אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון עכו"ם. וכ"כ הטש"י (חוי"מ סי' שמח סעי' ב). והנה משמע מהרמב"ם דאיכא בזה איסור תורה, וכ"כ הב"ח (סי' רלא) והש"ך (חוי"מ סי' שנט ס"ק ב) וסי' שמח ס"ק ב) בדעת הרמב"ם ודעימיה דגניבת עכו"ם אסורה מה"ת.

[ומשמע מהרמב"ם דעובר ב"שליש". אולם בישי"א. (בי"ק פ"י סי' ב) תמה דודאי אינו בכלל לאו, וכן נקטו הבלבוש (שם אות ב) והתניבות (שם). ועי' בנוב"י (נ"ד סי' פא ד"ה הדר) שחילק בין גזל דליכא לאו לגניבה. ועי' עוד בערוה"ש (שם אות ב). והקשה בש"ך (שם) ע"פ הרמב"ם הני"ל על דברי הרמ"א (אה"ע סי' כח סעי' א) שפסק שמי שקדש בגזל או בגניבת עכו"ם מקודשת דהא אי"צ להחזיר רק משום קידוש ה'. אולם ביום תרועה (ר"ה כח. ד"ה אמר ר"י) יישבו שאע"פ שגזלת עכו"ם אסורה מה"ת מ"מ חיוב השבה אינו אלא מדרבנן. ובדרך זה כתי' הנוב"י (נ"ד סי' פא ד"ה הא דתא). ועי' בב"ש (שם ס"ק ה), בחוט המשולש (סי' טו ד"ה והעולה מזה דגם התוס'), בחי' רע"א (סי' שנט) ובשבט הלוי (ח"א סי' קלח אות ג)].

אולם ברש"י (סנהדרין נו. ד"ה ישראל בכרי מותר) משמע דליכא בזה אלא איסור מדרבנן משום חילול השם. וכן נקט בישי"ש (בי"ק פ"א סי' מא ד"ה וכתב הרמב"ם, ופי' סי' ב) אלא מלדעתו אפי' בלא חילול ה' אסור משום דמוטל על האדם להרחיק עצמו מן הכיעור. וכן נ"ר מסקנת הש"ך (סי' שנט ס"ק ב), וכן הביא המהרש"ם (ח"ב סי' קיז) ע"פ הירושלמי דאיסור דרבנן הוא [ובשער אפרים (סי' ב) ד"ה הנה מצאתי ראיתו] נקט שבאמת דעת הרמב"ם כרש"י, וכ"כ הכס"מ (גזילה פ"א הי"ב), אלא דפליגי בטעם האיסור לדעת רש"י הוא דוקא איכא חילול ה' משא"כ הרמב"ם, עי"ש. אלא שבב"ש (שם) משמע דכוונת הכס"מ על עושק לחוד שהוא מדרבנן. אבל בחוט המשולש (סי' יד ד"ה הנה בהפקעת הלוואה) כתי' דכוונתו דבין גזילו בין עשוק אסור מדרבנן. וכן מבואר בשע"א (שם) ועוד פוסקים שנקטו שכוונת הכס"מ נמי על גזל. ולענין איסור חמס בעכו"ם עי' באבני"ז (א"ח סי' שכו) שנקט שהוא מותר, אולם כבר הסתפק בזה בפמ"ג (סי' תרד מ"ז ס"ק א). ועי' בגר"ז (גזילה אות ג). ובענין שואל שלא מדעת עי' בדעת תורה (סי' תרל) שלכו"ע מותר. והמנחת פיתים (סי' שא) כתי' דהוי כגזול וחייב באחריות. אלא שמשקנת רוב הפוסקים שהוא אסור מה"ת, עי' פרישה (סי' שע אות ז), ח"מ (סי' כח ס"ק א), מח"א (גזילה סי' ג), ונתיבות (סי' שמח ס"ק א), גר"ז (גזילה אות א), ועוד. ובביאור הגר"א (חוי"מ סי' שמח אות ח ובאה"ע שם ס"ק ה) כתי' דכן משמע מהרמב"ם והשו"ע (חוי"מ שם).

ב. חובת השבה

מ"מ לכוי"ע אף אם כבר גזל חייב להחזיר כמבואר ברמב"ם (גזילה פ"א, הי"ב). וכת' במנ"ח (מצוה קל אות ה) דמ"מ אינו מקיים העשה דהשבה דהרי ב"עמיתו" כתיב אלא שחייב להחזיר כמו הרבה לאוין בממון דניתנו לתשלומין. וביום תרועה (ר"ה כח. ד"ה אמר) כתי' דאין זה אלא מדרבנן, וכ"כ השער המלך (גזילה רפ"א), הנתיבות (סי' שמח ס"ק ג), החת"ס (סוכה ל. סד"ה הא קנל), ועוד. אולם מדברי הח"מ (שם ס"ק ג), הבי"ש (סי' ה) והגר"א (שם וסם) שתמו על דברי הרמ"א הני"ל ולא תירצו כהיום תרועה הני"ל ודעימיה משמע דאיכא חיוב תורה (וכ"כ להדיא חוי"מ שם שאין חילוק ביניהם). וכן דעת הערוה"ש (סי' שס אות א) וסי' שמח אות ג).

ג. טעותו

אלא דמבואר בש"ס ב"ק (קג:) טעותו מותרת, ולפי רש"י (שם) אפי' להטעותו מותר. וכן מוכח מתוס' (ד"ה יכול יגלוס עליו) דאינו אסור אפי' הגוי יודע שהישראל עושה עצמו כאינו יודע [וכן למד מדבריהם היש"ש (בי"ק פ"א סי' כ ד"ה ומסיק), ועי' בחוט המשולש (סי' טו ד"ה והעולה מזה דעכ"פ לכל). והובאו דברי תוס' בב"י (חוי"מ ריש סי' שמח) ובב"ח (אות ב). וכן דעת הטור (סי' שמח).

אולם דעת המרדכי (בי"ק כג. כד:) דאסור להטעותו, דהא אפי' גניבת דעת אסור (חולין צד). כ"ש להטעותו, מיהו אם טעה מעצמו שרי. וכן דעת היש"ש (שם) שאסור להטעותו, דאף דהפקעת הלוואה שרי (כמבואר לקי) היינו מה שאתה חייב לשלם לו או דרך מכס או דרך חוב, אבל מה שהוא בעת המקח דומה לגזול, ועוד דאיכא חילול ה'. וכ"כ הרמב"ם (גזילה פ"א הי"ד) שלהטעותו אסור. וכ"כ בדעת הרמב"ם היש"ש הני"ל, המח"א (גזילה סי' ז), אולם בלח"מ (שם) כתי' שאף להרמב"ם אם אין העכו"ם יודע מותר אפי' להטעותו. ועי' הפת"ש (חוי"מ סי' שמח ס"ק ד) בשם בשער משפט (סי' שמח ס"ק ב). ולמעשה סתם הרמ"א (סי' שמח סעי' ב) בדעה ראשונה שטעות עכו"ם כגון להטעותו בחשבון מותר ולבדד שלא ידע דאז ליכא חילול ה' [ועי' בש"ך (נ"ד סי' רבב כללי א"ח ד"ה וכ"כ) דסתם וי"א אלא לפי הרמ"א]. אבל בהש"ך (סי' ק) נ"ר שפסק כדברי היש"ש. וכן פסק בגר"ז (גזילה אות ד ואונאה אות יא). ועי"ש דנכון שהישראל יאמר ראה שעל חשבונך אני סומך.

ד. הפקעת הלוואתו

והנה מבואר בבב"ק (קג:) דהפקעת הלוואתו שרי, וכן פסק הרמ"א (שם וסי' שסט סעי' ו). וביאר בגר"ז (גזילה אות ד בהשטות הצנורה) דלהלאו דלא תעשוק אינו אלא בישראל אבל לא בכרי שנא' רע"ך, ומ"מ אינו שרי אפי' ליכא משום חילול ה'. ולדעת התומים (סי' עב ס"ק נז) הרי זה כהפקע. אבל החו"א (בי"ק סי' י"ג ס"ק יד) כתי' דבאמת יש כאן חוב אלא שאינו חייב לפורעו, עי"ש ואפשר שאם כפתי הפקיע פקע חובו אבל אם דעתו לפרוע משום ח"ה או דרכי שלום החוב קיים. ועי' בתומים (סי' קכ) האם בעינן אמירה להפקיעה. ובנתיבות (סי' עב ס"ק ב) כתב שמשגילה דעתו שרוצה להפקיע נפקעת הלוואה.

ה. שימוש חוזר בבויל מחו"ל

מעשה יש לדון האם המקבל מכתב דרך הדואר מחברה השייכת לעכו"ם, האם מותר לחזור ולהשתמש בבויל שלא הוחתם, דלכא"ל אינו אלא כמפקיע הלוואתו דבהיתר הגיע לידו וש"י. וכן העירוני שפסק בשבט הלוי (ח"א סי' קע אות ב). אולם לעולם י"ל דאין זה דומה אלא להפקעת פיקדון דנחקרו בה הפוסקים האם שרי. אדעת הגר"ז (שם) דאינו שרי אלא להפקיע חובו שהוא חייב כשהחפץ של הנכרי הוא בעין אסור לכפור בו שהרי זו גזילה ממש וכן פסק הגרי"פ לרס"ג (ל"ת טא), וכ"כ הבני אהובה (אישות פ"ה הי"ח ד"ה בשי"ע) דדוקא בהפקעת הלוואתו מותר הואיל דמלוה להוצאה ניתנה משא"כ בפקדון דכל היכא דאיתיה ברשותיה דמריה איתיה הוא. וכן ביאר בתומים (סי' עב ס"ק ז) אליבא דשיטה זו. אבל דעת התומים (סי' עב ס"ק נז) דאף זה שרי משום דבהיתרא בא לידו הו"ל כהפקעת הלוואתו דשרי. וכן דעת הנתיבות המשפט (סי' קצד ס"ק ז ועי' עב ס"ק ג). ועי' בשו"מ (מ' חמי סי' פ) ובשבט הלוי (ח"א סי' קלח אות ג) בביאור השיטות]. והכרעת החו"א (בי"ק סי' י' ס"ק יד ד"ה והנה) דודאי הגזל פקדון יש נכרי שבידו הוא גזל ולא הפקעת הלוואתו. ולפי"ז י"ל ש"בויל" שלא נחתם אע"פ שבהיתר הגיע בידו, מ"מ כשחוזר ומשתמש למכתב אחר הרי נמצא שמוציאו באיסור דדומה לפיקדון דאסור (לדעת האוסרים). וכן ראיתי בפתחי חושן (ח"א פ"א ע"ב מ"ד ד"ה וראיתו) שתמה בזה על השבט הלוי הני"ל.

ו. חוק המלכות

ועוד י"ל דאם ע"פ חוק המדינה הדבר אסור איכא בזה מפני דינא דמלכותא דינא, וכמו שבארנו בס"ד בגליון ל"ה דלהלכה כל חוקי המלכות שהם שיתקון המדינה מארצו בהו דדי"ד [ועי' בגליון ל"ד לענין האם דדי"ד הוי מה"ת והאם נהג באר"י]. וכן מבואר בערוה"ש (שם בריש סימון) שהרי כתי' דבארצותינו לא נוהגים דינים אלו משום דדי"ד. ועי"ש (סי' שמה אות ב) דבה"ש בכל מדינות אלו אסור מה"ת שום הטעאה והערמה ואין שום חילוק בין ישראל לאינו יהודי, ע"כ. ובאמת בשבט הלוי שם כתי' דמ"מ אנשי מעשה בחו"ל קרעו הבול שלא לעשות עוול להמלכות מדינא דמלכותא, אמנם זה מידת חסידות. וצ"ע דלכאורה הוי חיוב מן הדין דדי"ד. וכן העירוני מדברי האז נדברו (חוי"מ סי' עד) שכתב לאסור בזה. ובר מן דין כבר כתי' בבאר הגולה (שם) דאם מחזיר מעצמו מה שטעה עכו"ם איכא משום קידוש ה', ו"אני כותב זה לדורות ושראיתי רבים גדלו והעשירו מן טעות שהטעו העכו"ם ולא הצליחו וירדו נכסיהם לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה וכמ"ש בספר חסידים (סי' תתרנ"ד). והביאו הערוה"ש (סי' שמח אות ב). ועי' בפלא יועץ (ועד גזל) בלש המקובלים שהגזול עכו"ם גורם שהשר של הגוי יגזול מהקדושה אל הקל"י, ע"כ.

מסקנת דיינא

העולה לדינא, אסור לחזור ולהשתמש בבויל שלא נחתם אף אם הוא מחו"ל.

דבר האבד בלבד, משמע דשאר מלאכות אסורות בו גם לאנשים, השתא ניחא לן חדא.

אלא אחקקתא לן חדא, דלפי"ז שהנשים ברי"ח יושבות בקתדרא ואינן עושות שום מלאכה, דהיינו דאיתיה להו מעשה עגל לפי"ז פריק דרי"א, אי"כ מה נאכל ברי"ח, מצוה להרבות בו בסעודה שהיא מלאכת הנשים. ונ"ל שכך הוא עקרו של דבר מלאכות כבודות אסורות גם לאנשים, אבל דבר האבד מותר להם, אך לנשים אף דבר האבד אסור להם אף אינו ממלאכתן, אלא אף לעשותו עי"י אנשים בדאפשר. ומ"מ מלאכות קלות שהן מלאכת נשים ודאי עושות הן ביום אפי' בפרהסיא. עכ"ל.

וכן בהגהות מקור חיים [על השו"ע שם] הביא דברי המרדכי הנוכחים דמלאכה כבידה כגון חרישה וזריעה אסורה אפי' לאנשים. וכן בלבוש (שם) הביא דעה זו בשם יור"א. [ועי' עוד בטורי אבן [מגילה כב:]] ובפמ"ג [א"א סי' תי"ז ס"ק ב]].

אולם בפרי"ח [שם] אחר שהביא דברי המחבר דהנשים נהוגות שלא לעשות מלאכה ברי"ח, כתב להקשות דכיון דאיסור מלאכה במנהגא תליא אי"כ יש לדקדק במאי דקאמר בפרקי ר"א דנתן להם הקב"ה שכרן שיהיו משמרות יותר מהאנשים, וקשה דמה יתרון לנשים מאנשים כיון דבמנהגא תליא מילתא גם האנשים אם נהגו הוי מנהג ובעי תהרה.

וכתב דלכן נ"ל דלאנשים הוי יום רי"ח כשאר ימות החול, ואם נהגו שלא לעשות הוי מלאכה הוי מגוה בורות ולא בעי תהרה, וזו היא המעלה שנתנה לנשים שאם ירצו שלא לעשות מלאכה ברי"ח הדוי מנהג טוב ואין לבטלו.

והביא דבריו בברכי" [שם], וכתב שכי"כ הדברי יוסף סי' מ"ה, וכן נראה דהא קי"ל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא חדיטו.

ובשערי תשובה [ס"ק א'] הביא לדינא את דברי הפר"ח, הדברי יוסף והברכ"י הנוכחים. וכ"כ המשגיב [ס"ק ב'] דאם נהגו אנשים שלא לעשות בו מלאכה אין זה מנהג כלל. וצ"ח בשה"צ [סי' ו'] לדברי הפרי"ח והברכ"י המובאים בשע"ת.

איברא דמציו להדיא ראשונים ואחרונים דס"ל דבר האנשים אסורים במלאכה וכנוכר [ועל חלקם כבר עמד הבה"ל ד"ה מנהג טוב ע"ש מ"ש בזה]. ועוד דהברכ"י גופא בספרו מחזיק ברכה [שם] הביא דהמריק"ש בהגהותיו כתב דגם האנשים היו רגילין שלא לעשות בו מלאכה כדאיתא בתוס' בשבת כ"ד, ואף דהוא גופא כתב שם לדחות דבריו דאף התוס' בשבת איתיה אנשים ולא האנשים, מ"מ כתב דמדברי התוס' בריהו ובפסקי תוס' שם דגם האנשים לא היו עושים מלאכה. וכן מוכח בפשטות מדברי הרשב"א בחדושי רי"ה שם.

ובספרו יוסף אומץ [סי' כז] נשאל נמי לענין עשיית מלאכה ברי"ח לאנשים, ואחר שצ"ח לדברי הפרי"ח ודבריו בברכ"י הני"ל, כתב דמריהטא דתוס' בשבת ור"ה, ודברי הרשב"א בחדושי שם, מוכח דגם האנשים היו נוהגים לא לעשות מלאכה ברי"ח, וכן נראה מדברי הר"ן במגילה. ואחר שהאר"ק בענין כתב - ולכל הדברות לפי דרכו למדנו דאם איזה איש רוצה שלא לעשות מלאכה ברי"ח רשאי ותחשב לו לצדקה כיון דהאיכא כמה רבוותא דסברי דגם האנשים היו נוהגים שלא לעשות מלאכה ברי"ח. והביא דבריו לדינא בבא"ח [ש"ש פרשת ויקרא סי"ב].

ובסדר היום [כיוונת ההלל ברי"ח] כתב - וטעם שמחת היום שהוא יו"ט ללבנה שנתחדש אורה, וצריכין אנו לשמוח בשמחתה שישאר מונין ללבנה ובשלומה יהיה לנו שלום, ועל זה נהגו שלא לעשות בו מלאכה הוי מנהג ואין לבטלו אותו על שום דבר בעולם, כי אם על צד הדוחק והאנוס ובהתרה. והביא דבריו בבח"ח [סי' תי"ז ס"ק כ"ח].

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני שבת קדש - נשמה יתרה (2)

מקור הנשמה יתרה מעולם עליון ששמו 'שבת' - 'עוד יתאר על פי דבריהם ז"ל (ב"צה טו.) שאמרו שבימים שבת באה נשמה יתרה לישראל, כרמוז באומרו שבת יונפש... וענין נשמה זו היתירה רמזו מקומה רבותינו באומרים (שבת י.) מתנה טובה בבית גניז, ויודעו הוא מקום הנקרא גניז המלך שהוא בחינת עולם עליון, ונשמנו זו מתחבה שם היא, ולזה תקרא שבת... כשם העולם שמונה היא, שנקרא עולם שכולו שבת. ועליון לא אין בו עצבו, ועליו לא בא כדבריהם בו אלא עונג ושמחה, ולזה צוה ה' להרחיק ביום שבת כל אותם בחינות החול המלאכה והעניני כי באחת מנהג הנגל הנשמה מִשְׁבֶּת בקרב איש"י. (אור החיים שמות לא, טז)

נשמה יתרה בתוספת חכמה - 'כי השם קדש זה היום ויומינו לקבל הנפשות תוספת חכמה יותר מכל הימים על כן כתוב בדרך ה"ח. (אבן עזרא שו"ת ח)

י"בעבור היות נשמת המלכות בשבת ימי המעשים מתבודדת בעסקי העולם, על כן היא מתבודדת בשבת להבין מעשה השם ונפלאותיו. (אבן עזרא תהלים צב, ב)

- 'ישמה יתירה, פירוש, ועל זה חל עליו שפע אלקי ושכל יותר לעסוק בתורה ולענין מעשה ה"ח. (שיטה מקובצת ביצה טו.)

נערך ע"י מחבר סדרת

"עבודת המועדים"